

Norman Ohler

Soluttautujat

Rakkautta ja vastarintaa
Hitlerin Berliinissä

Suomentanut Raija Nylander

LIKE

Sitaattien suomennokset seuraavista teoksista:

s. 360

Johann Wolfgang von Goethe *Autuas kaipuu*, suom. Teivas Oksala teok-
sessa: *Der Musensohn – Runotarten lemmikki* 2004, Artipictura Oy

s. 380

Johann Wolfgang von Goethe, Faust I, Prologi taivaassa, arkkii-
enkeli Rafaelin repliikki, Johann W.v. Goethe: *Valitut*
teokset I, suom. Otto Manninen 1929, Otava 1932

sekä

Johann Wolfgang von Goethe: *Alkuluotteita. Orphisia*. Suom.
Otto Manninen, aikakauslehti *Sininen kirja* 7/1927

s. 381

Raamattu, vuoden 1938 suomennos, Luukas 2: 1–7

Saksankielinen alkuteos:

Harro und Libertas – Eine Geschichte von Liebe und Widerstand

Copyright © 2019, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln

Suomenkielinen laitos

© Like Kustannus / Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

LIKE

Like Kustannus
Helsinki
www.like.fi

ISBN 978-951-1-38768-8

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

Lapsille

*»Tässä olisi ainesta hienoon kertomukseen, jos se ei olisi
niin kielletty.»*

Salaisen valtionpoliisin komisario¹

*»Menneisyydestä kertominen ei merkitse sen tunnistamista sellai-
sena 'kuin se oikeastaan oli'. Se merkitsee muiston haltuunottoa
sellaisena kuin se välähtää mieleen vaaran hetkellä.»*

Walter Benjamin

Sisällys

Alkusanat.....	II
Hyppy keskelle kaikkea.....	19
Osa I: Gegner (1932–1933).....	31
Osa II: Ura ja avioliitto (1933–1939)	77
Osa III: Vastarinta ja rakkaus (1939–1942)	165
Osa IV: Vihollistorjunta (syksy 1942)	295
Restitutio Memoriae	389
Kiitokset	399
Lähteet	401
Viitteet	411
Kuvalähteet.....	448

Alkusanat

Istuin noin kahdentoista vanhana isovanhempieni puutarhassa Klingeltalissa, lounaissaksalaisen pikkukaupungin laitamilla lähellä Elsassin rajaa. Royal Airforce oli vielä maaliskuussa 1945 pommitanut maan tasalle paikkakunnan, jossa olen myös syntynyt. Yli 95 prosenttia barokkiaikaisesta rakennuskannasta tuhoutui. Isovanhemmilleni kävi kuten niin monille muille: heidän omaisuudestaan ei pommien putoillessa säilynyt yhtään mitään. Niinpä isoisä rakensi sodan jälkeen uuden talon, »omin käsin rakennusjätteistä». Hän antoi sille nimeksi *Haus der Morgensonne* (Aamuauringon talo) ja Klingeltalin poikki johtavalle peltotielle nimen *Wiesengrund* (Niittymaa), joka päättyi myöhemmin sellaisenaan virallisiin tiekarttoihin.

Me pelasimme usein Mökki-peliä Aamuauringon talon puutarhassa, ja ennen ensimmäistä nopanheittoa isoisä sanoi joka kerran: »Pelataan tiukka, mutta reilu peli!» Lause säikäytti minut aina, vaikka minulla ei ollutkaan mitään tiukkaa peliä vastaan eikä siihen tiukkuuteen tarvinnut suhtautua haudanvakavasti, mehän pelasimme yhdessä vain omaksi iloksemme ja ajankuluksi. Kyseisenä iltapäivänä minä kuitenkin kieltäydyin aloittamasta kierrosta – reilua tai epäreilua – ennen kuin hän kertoisi minulle jotain sodasta. Aamulla oppikoulussa meille oli näytetty dokumenttielokuva erään keskitysleirin vapauttamisesta, niitä silmälasiröykkiöitä, riutuneita kasvoja ja niiden välissä taitavasti leikattuja otoksia Saksan hurraavasta kansasta, eikä kenellekään meistä annettu lupaa poistua paikalta kesken kaiken.

Joten minä halusin nyt tietää, oliko isoisällä ollut asian kanssa jotain tekemistä. Hän pudisteli ensin päätään ja halusi aloittaa pelin.

Mutta minä sieppasin ne kaksi norsunluunväristä noppaa pöydältä ja katsoin häntä haastavasti. Aurinko paistoi omenapuiden lehtien lomasta pöydälle ja piirsi keltaiselle pelipohjalle täplikkäitä varjokuvioita. Silloin hän sanoi olleensa töissä valtion rautateillä. Sen minä tiesin entuudestaan, joten kärtin häntä kertomaan minulle jotain mielenkiintoista. Ajatuksiinsa vaipuneena hän tuijotti okakuusia, joita kasvoi tontin ja niittymaan välissä. Sitten hän yskäisi. Lopulta hän sanoi hitaasti ja ikään kuin ohimennen, että hän oli aina ollut aito ja innostunut rautatieläinen, koska oli rakastanut luotettavuutta ja tarkkuutta, jotka liittyvät rautatielaitokseen. Eikä hän olisi ikinä osannut kuvitella, mitä sitten tapahtui. Kysyin heti: No mitä sitten tapahtui? Vitkastellen hän kertoi toimineensa insinöörinä – tiesinkö minä, mikä insinööri on? Nyökkäsin, vaikka en ihan tarkkaan tiennytkään. Sodan aikana, hän jatkoi, hänet oli siirretty pohjoisböömiläiseen Brüxiin (Most), kaupunkipahaseen rataosuuksien Aussig (Ústí nad Labem) – Komotau (Chomutov), Pilsen (Plzeň) – Priesen (Březno) ja Prag (Praha) – Dux (Duchcov) solmukohdassa.

Eräänä talvi-iltana lumen peittäessä rinnakkaisten kiskojen mustat linjat, niityt, puut, jäätyneen joen, Egerin (Ohřen), näin isoisä kertoi empivällä äänellä, ajoi sivuraiteelle pitkä, karjankuljetusvaunuista koostuva tavarajuna, jonka oli väistyttävä kiireellisen, ammuksia kuljettavan junan tieltä. Pyörät kirskuivat vaihteita ylitettäessä, kuului huutoja, pitkä vihellys. Höyryä tuprahteli ja haihtui ilmaan. Karjankuljetusvaunut kytkettiin irti veturista. Hiljaisuus palasi lumen peittämään valkoiseen laaksoon.

Jokin ei nyt ollut oikealla tolalla. Sen isoisä tajusi, sen sanoi hänen rautatieläisvaistonsa. Hän poistui hetken kuluttua matalasta asemarakennuksesta ja käveli lähemmäs sivuraidetta. Kuultavissa oli ainoastaan veden solinaa jäätyneen Egerin jääkannen alta. Huolissaan hän käveli pitkän vaunujonon vierustaa. Juuri kun hän oli kääntymässä takaisin, jokin esine liikkui erään liukuoven yläreu-

nassa olevassa tuuletusaukossa. Narun päässä roikkuvaa peltimukia laskettiin alas, se kolahteli vaunun puuseinää vasten, se jäi jumiin ovenkahvaan, irtosi, keikkui hitaasti alaspäin ja upposi lumeen raitteiden viereen. Kohta naru taas kiristyi ja astia vedettiin takaisin ylös. Lapsen käsi – vain se mahtui aukosta – vilahti näkyviin ja otti mukin vastaan.

Ihmisiä, ei karjaa! Ihmisiä karjankuljetusvaunuissa, mutta sehän oli kuljetusmääräysten vastaista! Sikamaista. Ei sellaista tehty valtakunnan rautateillä. Tuohtuneena isoisä palasi toimistoon ottamaan selvää, mihin juna oli matkalla: Theresienstadtin (Terezin). Nimi ei sanonut hänelle oikeastaan mitään. Pieni paikkakunta muutama kilometri pohjoiseen Bauschowitzistä (Bohušovice nad Ohří), protektoraatin rajalla sijaitseva pääteasema. Hän lähti uudestaan ulos tarkkaillakseen vaunuja, mutta kaksi vartiomiestä mustissa univormuissa lähestyi rivakasti kiskoja vierustaan konekiväärit tanassa. SS-miehiä. Isoisä kääntyi kannoillaan ja kiiruhti takaisin. Hänen peräänsä karjaistiin karski uhkaus.

On sota, hän ajatteli ja kurkisti hetken kuluttua liian kuuman työhuoneen huuruudesta ikkunasta. Kukapa silloin kuljetusmääräyksistä piittäisi. Sotavankeja ne varmaan ovat, venäläisiä. Hän tiesi kuitenkin, ettei se pitänyt paikkaansa. Juna oli tullut lännestä. Käsi oli lapsen käsi. Hän tiesi myös, ettei hän puuttuisi asiaan mitenkään. »Pelkäsin SS:ää.»

Hän kertoi sen minulle keltaiseksi maalatun talonsa aurinkoisessa puutarhassa, ja vaikka rakastin häntä, koska hän oli isoisäni, vihasin häntä myös, ja hän vaistosi sen. Aloitimme pelin.

Sitten tapahtui jotain merkillistä. Kesken peliä hänen kätensä alkoivat täristä, hän katseli kiinteästi sivulle, jotta ei joutuisi katsomaan minua, ja hänen äänensä kuulosti säröiseltä: »Ajattelin silloin, että jos joku saa selville, mitä me juutalaisille teemme, meille käy kalpaten.»

Katsoin häntä enkä saanut sanaakaan suustani. Isoisä tuntui yhtäkkiä istuvan todella kaukana minusta. Etäisyys välillämme oli ääretön, vaikka olisin voinut koskettaa hänen kättään. Kaikki oli yhtäkkiä etäällä: ympäröivä puutarha, omenapuut pienen pöytämme takana, itse pöytäkin toisessa ulottuvuudessa. En kyennyt enää koskettamaan sitä. En kyennyt enää liikuttamaan pelinappuloita. Isoäiti istui siinä kuin patsas, epätarkkana näkökenttäni vasemmassa reunassa, isoisä jossakin edessäni. Suljin silmäni. Ympärilläni vallitsi hiiskumaton hiljaisuus. Äänettämyys, jonka saattoi kuulla.

I

Ei Berliinissä aina ole kylmä. On kesäpäiviä, joina kaupunki hohkaa lämpöä ja Brandenburgin hiekka hiertää varpaiden välissä. Silloin taivas on niin korkealla, että sen sinen aavistaa olevan osa maailmankaikkeutta. Silloin elämä muuttuu kosmiseksi tässä kaupungissa, jossa tapahtuu yhtä aikaa niin paljon eikä mitään. Sellaisia päiviä oli elokuussa 1942, jolloin useampi ihminen purjehti Wannseellä viimeistä kertaa elämässään, ja niitä on myös elokuussa 75 vuotta myöhemmin, kun tapaan miehen nimeltä Hans Coppi.

Hans on myös 75-vuotias, mutta vaikuttaa nuoremmalta. Hän on hoikka, pitkä (kuten hänen isänsä, jota ystävät kutsuivat Hujopiksi), hänellä on pyöreät silmälasit ja valpas, ironinen katse. En tiedä tarkkaan, mihin tämä tapaaminen johtaa. Olen tosin yhden natsiaikaa käsittelevän tietokirjan tekijä, mutta oikeastaan haluaisin kirjoittaa romaaneja tai tehdä elokuvia. Mutta se, mitä Hans Coppi minulle ennakkoon kuvaili, on *autenttinen* tarina, joka vaatii uutta tietokirjaa.

Hans on varttunut kylmän sodan vuosina Itä-Berliinissä eräänlaisena VIP-henkilönä. Se johtuu hänen vanhemmistaan, jotka olivat kuolemansa jälkeen kuuluisuuksia DDR:ssä. He olivat

nimittäin olleet niin sanottuja antifasistisia taistelijoita. Hänen äitinsä oli vielä saanut synnyttää hänet natsien vankina. Sen jälkeen äitiä vastaan käynnistettiin oikeusjuttu, ja kahdeksan kuu-kautta myöhemmin häntäkin odotti giljotiini. Tohtoriksi väitellyt Hans Coppi, hienovaistoinen historioitsija, on koko elämänsä ajan yrittänyt ymmärtää, mitä hänen vanhemmilleen tapahtui ja miksi heidän oli kuoltava nuorina monien ystäviensä lailla, jotka kävivät sinä vuoden 1942 kesänä vielä kerran purjehtimassa.

Olin kuvitellut tuntevani natsihallinnon tärkeimmät vastustajat: kreivi Schenk von Stauffenbergin vuoden 1944 heinäkuun 20. päivän pommeineen, Georg Elserin, maanisen yksintaistelijan, joka laukaisi omatekoisen räjähdyspanoksen, jolta Hitler nipin napin pelastui poistuttuaan paikalta pari minuuttia aiemmin, niin hyvätapaisen ja kuitenkin niin kapinallisen Sophie Schollin, hänen morfiinia ja per-vitiiniä käyttäneen veljensä Hansin. Mutta on olemassa vielä toinen-kin tarina, joka kuuluu Hans Coppin mielestä tähän luetteloon, se kietoutuu hänen isänsä ystäviin lukeutuneen pariskunnan ympärille: kahden ihmisen, jotka taistelivat vuosikausia diktatuuria vastaan ja joille se taistelu merkitsi aina myös kamppailua avoimesta rakkau-desta. Heidän nimensä olivat Harro ja Libertas Schulze-Boysen, ja heidän ympärilleen kerääntyi vuosien varrella runsaat sata ihmistä. He loivat mahtavan verkoston, johon kuului lähes sama määrä naisia kuin miehiäkin. Sellaista ei tunneta mistään muusta verkostosta. Se on tarina nuorista aikuisista, jotka halusivat ennen kaikkea *elää* – ja rakastaa toisiaan siitäkin huolimatta, että heidän parhaat nuoruus-vuotensa osuivat ajaksi, joka oli kytköksissä kuolemaan.

Hans Coppi on ottanut tehtäväkseen selvittää, mitä silloin todella tapahtui, eikä se ole helppo homma. Kun Hitler nimitään sai kuulla, mihin toimiin pääkaupungin sydämessä oli häntä vas-taan ryhdytty, hän oli niin käärmeissään, että käski hävittää tyystin näiden tavattomien tapahtumien muiston, vääristellä se tuntemat-

tomaksi, antaa totuuden Harrosta, Libertasista ja kaikista muista tuhoutua ja hävitä. Melkein diktaattori siinä onnistuikin.

Tapaan Hans Coppin eräässä kahvilassa Engelbeckenin puistoalueella, idän ja lännen saumakohdassa, edesmenneen DDR:n pääkaupungin ja entisen Länsi-Berliinin muurikaupungin raja-alueella. Täällä on sosialistisia elementtitaloja vastakohtanaan keskiluokkaistettuja kertaustyyllisiä asuintaloja, täällä kohoaa yhä vailla kattoa erään arkkitehti Schinkelin koulukunnan edustajan suunnittelema Sankt-Michael-kirkko kohti taivasta, jonne Hans Coppi tähyilee tänä kesäisenä iltapäivänä epäluuloisesti, koska tietää, että helteinen sää tahtoo purkautua varhaisillan kuluessa tämän merkillisen, välillä niin jännitteisen kaupungin yllä.

Pieni poikani on mukana tapaamisessa, hän on reilut puolitoista vuotta vanha, mutta kooltaan kuin kaksivuotias. Meidän keskustelumme kiinnostaa häntä vähemmän kuin Engelbeckenin järvessä soutelevat sorsat. Aina kun jokin niistä pulahtaa kaislikkopesästään veteen, koska hän on astunut liian lähelle, nousen ja estän häntä tepastelemasta rantatörmälle, tuon hänet takaisin pöydän ääreen, istutan tuolille ja tarjoan raparperijuomaa. Olisi kai ollut parempi jättää hänet kotiin, jotta voisin keskittyä tapaamiseen. Hans Coppia keskeytykset eivät tunnu häiritsevän. Hän seuraa meitä silmä kovana.

Kun hänen vanhempansa vangittiin kaksi viikkoa Harron pidätyksen jälkeen syyskuussa 1942, Hans ehkä vaistosi sen äitinsä Hilden kohdussa. Tämä vietiin ensiksi muiden naisten kanssa poliisivankilaan Alexanderplatzille ja lokakuun lopussa – nyt jo viimeisillään raskaana – Barnimstraßen naisvankilaan. Siellä hän sai synnyttää lapsensa marraskuun lopulla ja antoi hänen nimekseen Hans, joka oli myös hänen miehensä nimi.

Yhtäkkiä kavahdan pystyyn: kuulen kilahduksen ja katson poikaani. Hän on puraissut palasen juomalasista, joka on hänen edessään pöydällä. Kestää hetken, kunnes olen tilanteen tasalla. Mutta

puuttuva pieni puolikuu puhuu puolestaan. Kaivan varovasti muodoltaan täydellisen lasinpalasen hänen suustaan. Onneksi poika ei satuttanut itseään! Katson häntä ihmeissäni, ja hän katsoo vähän häkeltyneenä takaisin. En tiennyt, että pikkulapset purevat laseja rikki, vieläpä niin mallikelpoisesti, eikä hänkään sitä ilmeisesti tiennyt. Hans kallistaa päätään vasemmalle: »Terhakka poika!» Yllättäen minulle selviää, miksi pojan piti tulla mukaan tähän tapaamiseen, sillä toivon yhtäkkiä, että hän selviytyy elämästään niin kuin Hans Coppi, perehtymällä historiaan.

Berliinissä on tänä iltapäivänä kuuma, ja ajan tapaamisen jälkeen Wannseelle uimaan, myös siksi, että siellä on vielä enemmän sorsia. Se on sitä paitsi järvi, joka liittyy mitä kiinteimmin silloisiin tapahtumiin. On elokuun 31. päivä vuonna 2017, tismalleen 75 vuotta Harron pidätyksen jälkeen. Tuuli nousee, ukkonen lähenee.

2

Jälkien etsintää Berlin-Mittessä. Siellä, missä valtakunnan pääturvallisuusvirasto aikoinaan sijaitsi, on tänä päivänä museo nimeltään Topographie des Terrors. Täällä oli Gestapon päämaja, Himmlerin-toimisto, jossa hän harrasti joka aamu kaksi tuntia joogaa tarttuakseen sen jälkeen päivän töihin. Eichmann organisoi täällä juutalaisten kansanmurhan. Sittemmin kiinni muuratussa kellaritilassa, minne vankila oli sijoitettu, pidettiin Harroa ja aluksi myös Libertasia vangittuina kuten myös Hans Coppin isää. Harron selliä numero 2 ei ole enää olemassa sen enempää kuin muitakaan sellejä. Royal Air Forcen pommi-iskussa rakennus vaurioitui pahasti, rauniot purettiin sodan jälkeen. 1970-luvulla täällä toimi rakennusjätefirma, ja aukean kentän kehän muotoisella testiradalla oli lupa kaahata autolla ilman ajokorttiakin. Entisessä kellaritilassa on nykyään näyttely, joka kertoo myös Harro Schulze-Boysenista.

Tapaan Hans Coppin infotaulujen edessä. Hän vaikuttaa tänään hauraalta, kysyy poikani kuulumisia, sitten kävelemme entistä Tirpitz, nykyistä Reichpietsch-rantakatua pitkin Bendlerblockin rakennukselle Stauffenberg-Straßelle. Siellä sijaitsee nykyisen puolustusministeriön vieressä museo nimeltään Gedenkstätte Deutscher Widerstand (Saksalaisen vastarinnan museo). Jykevän rakennuksen viidennessä kerroksessa on huone, jossa esitellään »Sammlung Rote Kapelle» (Kokoelma Punainen orkesteri). Hans Coppi ja muut hänen kanssaan asiaa tutkineet ovat löytäneet viime vuosina paljon aineistoa tai saaneet sitä aikalaisilta tai omaisiltaan voidakseen valottaa tapahtumia Harron ja Libertasin ja kaikkien muidenkin osalta. Huone on täpötäynnä kirjeitä, valokuva-albumeja, asiakirjoja ja keskustelumuistioita, aikaisten haastatteluja, päiväkirjoja, kuulustelupöytäkirjoja.

Niin oudoilta, dramaattisilta tai epätodennäköisiltä kuin jotkin seuraavista tapahtumista kuulostavatkin: kyse ei ole *fiktiivisestä* tekstistä. Kaikesta, mikä on lainausmerkeissä, ilmoitetaan vastaava lähde. Paikka on Berliini, kaupunki, joka on kokenut jo lukuisia muodonmuutoksia, mutta missä on aina asunut ihmisiä, joilla on samantapaiset tarpeet: ihmisiä, jotka arvostivat hyvää ruokaa, kävivät mielellään elokuvissa tai tanssimassa, joilla oli perhe ja jotka kasvattivat lapsensa aikuisiksi tai vain rakastivat toisiaan. Ihmisiä, jotka tapasivat toisiaan kahviloissa vielä silloinkin, kun viereisessä pöydässä istui mustiin univormuihin pukeutuneita hahmoja. He olivat väriläikkii yhä laajemmalle levittäytyvän harmaan tai oikeastaan ruskean keskellä. Ihmisiä, jotka pohtivat miten suhtautua kesämättömiin poliittisiin olosuhteisiin, kuinka toimia aikoina, jotka vaativat myötäilyä. Ihmisiä, jotka poikkesivat selvästi – isoisästäni, joka vain jatkoi työtään valtakunnan rautateiden palveluksessa.

Norman Ohler, Berliini, nyt

Hyppy kaiken keskelle

o

Valtakunnan ylimmän sotatuomioistuimen syyttäjä

Berliini, 18. tammikuuta 1943

St. P. L. (RKA) III 495/42

Herra

merivoimien komentaja E. E. Schulze

Kenttäpostinumero 30 450

Teidän anomukseenne tammikuun 9. päivältä 1943 viitaten ilmoitan teille täten, että omaisuuden takavarikointimääräys ei merkitse ainoastaan tuomitun omaisuuden takavarikointia, vaan lisäraugaistuksena halutaan myös hävittää tuomitun muisto.

Toimeksi saaneena

Ilmavoimien sota oikeusneuvos ylimmässä sotatuomioistuimessa²

Tämä Dr. Manfred Roederin kirje päättyi Erich Edgar Schulzen käsiin kolme viikkoa hänen poikansa Harron teloituksen jälkeen.

Vajaat kymmenen vuotta aiemmin, vuoden 1933 huhtikuun 26. päivänä, taivas Saksan pääkaupungin yllä on pilvetön ja lämpöä 16 astetta, upea kevätpäivä. Hitler on ollut vajaat kolme kuukautta valtakunnankansleri, ja 23-vuotias Harro Schulze-Boysen ei ole vielä kukaan lakkauttanut *Gegneriä* (Vastustaja), riippumatonta lehteä, joka kukoisti Weimarin tasavallassa yli 5 000 tilaajan ansiosta ja jonka nuori päätoimittaja hän on. Kahden kuukauden välein ilmestyvän, ekspressionismista vaikutteita saaneen lehden motto kuuluu *Vastustaja tänään – taistelutoveri huomenna*. Lehteen kirjoittavat mitä moninaisimpien leirien edustajat aivan kuten natsien käyttöön ottamaa lehdistösensuuria ei olisikaan. Julkaisun keskustelua kannattava, syvästi humanistinen lähtökohta on se, että kaikki yhteiskunnalliset ongelmat ovat ratkaistavissa etsimällä yhtäläisyyksiä hyvin erilaistenkin näkemysten välillä.

Hermann Göring, Hitlerin valtakunnan kakkosmiehen, antaa sinä päivänä määräyksen salaisen valtionpoliisin perustamisesta. Samana päivänä *Gegnerin* vapaa-ajattelijat istuvat parhaillaan viikoittaisessa toimituskokouksessaan keskustelemassa kirkon roolista uudessa vinhaa vauhtia kehittyvässä NS-valtiossa, kun toimiston ovelle Schellingstraße 1:ssä, lähellä Potsdamer Platzia, koputetaan äänekkäästi.

Harro avaa oven: mustiin univormuihin pukeutuneita miehiä. Mitä ne täällä tekevät? Jos valtiossa on uusi järjestyksenvalvoja, niin eiköhän se ole SA ruskeissa paidoissaan. Mutta tiedetäänkö näinä päivinä aina niin tarkkaan, kuka on kulloinkin vallan kahvassa? Tässä on joka tapauksessa miehiä lähellä olevasta SS-piiristä III Potsdamer Straße 29:stä, niin sanotusta »apupoliisiryhmä Henzestä».³

Miehet tunkeutuvat sisään, lopettavat toimituskokouksen, takavarikoivat joitakin Harron kirjoja, hänen valokuviaan ja kirjoitettua,

hänen äänilevyjään, muistivihkojaan ja tekstejään. He sulloivat kai-
ken nahkaiseen matkalaukkuun, sitten he mukiloivat Harron ja
hänen parhaan ystävänsä, solakan, tummatukkaisen Henry Erlan-
gerin sekä *Gegnerin* muut avustajat portaita alas.

Henryn oikea nimi on Karl Heinrich, hänen isänsä on berliini-
läinen pankkiiri ja juutalainen, äiti kotoisin Reininmaalta, Engel-
heimista. Hillitty Henry täydentää hienosti huimapäistä Harroa.
Erään yhteisen ystävän kuvauksen perusteella hän on »ikuisen toi-
mitusapulaisen perikuva: ahkera ja hyväntuulinen, se hyvä henki,
jota kerta kaikkiaan tarvitaan, (...) *Gegnerin* asian uuttera tukija».⁴
Toisin kuin Harrolla ei sulkeutuneemmalla Henryllä ole varsinaisia
poliittisia tavoitteita eikä hän voita toisia diplomaattisilla taidoilla
puolelleen. Kirjallisuuden tuntemus on hänelle tärkeämpää. Mie-
luiten hän lukee aikalaisfilosofeja ja nuoria kirjailijoita, esimerkiksi
Ernst Jüngerä. Henry on kirjastonhoitajaksi opiskelleena kiinnos-
tunut joka ikisestä kirjoitetusta lauseesta.

Heidät ahdetaan jakeluautoon, matka käy SS:n III piirin pää-
majaan Potsdamer Straßelle. Harro puolustautuu kuulustelussa
kiivaaseen sävyyn. Hän ei tunne syyllistyneensä mihinkään ja pitää
kiinni siitä, että julkaisee vain lehteä, jossa vaihdetaan avoimesti
ja ilman silmälappuja mielipiteitä Saksan ja Euroopan tulevaisuu-
desta. Mutta juuri sehän on paha rikos. Aamun koittaessa hän istuu
taas jakeluautossa, kylki kyljessä Henryn kanssa. He ajavat kau-
punkia ristiin rastiin, heidän vartijoiltaan satelee iskuja ja potkuja.
Harro tuntee ensimmäistä kertaa pelkoa. Hän ei ole koko aikana
tuntenut olevansa vaarassa, vaikka tämä ei olekaan ensimmäinen
kerta, kun hän joutuu hankauksiin valtiovallan kanssa. Mutta tällä
kertaa se tuntuu erilaiselta. Hänen horjumaton uskonsa siihen,
että lopulta kaikki päättyy aina hyvin, tuntuu yhtäkkiä järkkyyvän.
Mitä aikeita niillä oikein on Henryn ja hänen varalle? Jossain vai-
heessa auto pysähtyy. Ovi lentää auki. Eikö tämä ole Reichstraße

– ja tuo tuolla Spandauer Bock, retkeilijöiden suosima ravintola, jonka kohdalla raitiovaununkin pysähtyy? Ulos! Harro siristää silmiään katulampun valossa. Ilmassa on kevään tuoksu, joka tuntuu hänestä pilkalta. Hänen vierellään kompuroi Henry.

Kuluneet portaat johtavat alaspäin. Puinen ovi on auki. Siitä mennään sisään. Lattialle on levitetty olkia jonkinlaiseksi makuusijaksi, ja sen päällisenä on puna-musta-kultainen lippu, jolla halutaan häväistä luhistunutta Weimarin tasavaltaa. Pahnoilla makaa jo joku, yksi *Gegnerin* avustajista, sveitsiläinen Adrien Turel. SS oli hakenut hänet asunnostaan jo muutamaa tuntia aiemmin. Harron ja Henryn käsketään käydä hänen viereensä selälleen ja »pitää turpansa tukossa».⁵

Sellissä palaa koko yön kirkas valo. Nukkumisesta on turha edes puhua. Ovella vahtii univormupukuinen jättimies, hän istuu jakkaralla, leikkii pistoolillaan polviensa välissä: irrottaa ammuslippaan, työntää sen taas takaisin niin että naksahtaa, irrottaa sen uudelleen, työntää taas takaisin kolmen ystävyksen maassa valonheittimen loisteessa vainottuina täysin ilman syytä kuten heistä tuntuu, minkä vuoksi he edelleen toivovat kaiken osoittautuvan suureksi erehdykseksi. Kaikki erimielisyydethän voi sopia keskustelemalla järkevästi, eikö niin? Se on *Gegnerin* toiminta-ajatus. Mutta entä jos jokin osapuoli ei pidäkään siitä kiinni? Vielä hiljattain, ennen Hitlerin valtaannousua, oli täysin hyväksyttyä kirjoittaa kriittisiä tekstejä. Kuinka on mahdollista, että nyt siitä seuraa niin ankara rangaistus? Mitä oikeuksia nuo raakalaiset tohtivat ottaa itselleen? Entä mitä ne tekevät Henrylle, »puolijuutalaiselle»?

Yöllä yhden kieppeillä joku tempaisee oven auki ja karjaisee: »Onko täällä joku Turel?»⁶

Adrien kavahtaa jalkeille.

»Seisokaa asennossa! Mikä teidän nimenne on?»

»Adrien Turel.»

»Ai mikä?» kysyy SS-mies ja pitää kättä korvansa takana. »Kuulen aina vain jutku!» Turel ei ole kuitenkaan juutalainen, mutta kylläkin sveitsiläinen. Kun erehdys on selvitetty, hänet päästetään vapaaksi, hänen kansallisuutensa pelastaa hänet. Mutta Turel kieltäytyy lähtemästä ja vaatii saada jäädä ystäviensä luo. Vastoin hänen tahtoaan vartiomies retuuttaa hänet ulos. Nyt vangiksi jääneiltä Harrolta ja Henryltä leikataan tukka puutarhasaksilla, seuraavaksi Henry viedään sisäpihalle. Neliönmuotoisella pihalla sen oikean jatkun on ravattava muurin vierustaa SS-miesten seisossa keskellä pihaa pieksämässä häntä paksunahkaisilla ruoskilla. Mitä fyysiseen kuntoon tulee, ei Henry ollut koskaan ollut niitä kestävimpiä.

»Sinä myös», joku ärjäisee Harrolle: »Vaatteet päältä!» Hän vetää sinisen lempivillapaitansa pään yli. Se on suojellut häntä tähän asti ja ollut hänellä mukana kaikkialla.

Toisella kierroksella, jonka Harro joutuu juoksemaan Spandauer Bockin vankilaksi muutetun keilakellarin pihalla, ruoskat repivät hänen ihonsa verille, ja hänelle käy selväksi, että hän on erehtynyt arvioissaan suuresti. Hän pyyhkäisee kasvojaan, rintaansa. Siellä missä hänen kätensä osuvat vereen, iho tuntuu sarveisaineelta. Hänet sysätään tiilimuuria vasten. Kaksi miestä tarraa häntä olkavarsista, neljä muuta sääristä. Yksi kiskoo hänen housunsa alas, toinen vetää puukkonsa tupista, kumartuu ja pistää sillä Harron reiteen, viiltää terävän viivan, tekee jyrkän mutkan oikealle, vielä toisen oikealle, sitten kaikki peilikuvana ristiksi ja jokaisen viivan, jokaisen kääntein myötä Harron viha kasvaa määrättömäksi, koska ne vievät häneltä niinä hetkinä uskon, perusuottamuksen omaan kaikkivoipuuteen. Sillä tämä sama Harro on pystynyt siihen saakka sovitteluun aina kaikkien välit. Ainakin hän on niin ajatellut. Nyt hän ei enää ajattele niin. Nyt hän ei pysty enää lainkaan ajattelemaan kirikkaasti vaan tuntee pelkkää kipua. Nyt hänen on taisteltava, mikään muu ei

hyödytä enää mitään. Hän on yrittänyt sitä argumenteilla, sanoilla, se on ollut liian vähän, se on riittämätön keino ja kerrassaan kehnosti, kun vastustajana on kansallissosialismi.

2

Kolme päivää myöhemmin, huhtikuun 29. päivänä 1933, pitkä, kaksikymmenvuotias Regine Schütt kävelee tyylikkäässä harmaassa, flanellisessa housupuvussa isänsä syntymäpäiväjuhlista *Gegnerin* toimitukseen. Hän iloitsee etukäteen illasta Harron kanssa: hän piirtäisi muotiluonnoksiaan, Harro muokkaisi lehtitekstejä, sitten he rakastelisivat, vaikka eivät naimisissa olekaan. Kun ulko-ovi on lukossa eikä ovikellon soittokaan auta, hän menee kulmakapakkaan soittaakseen sieltä Harrolle. Mutta niin pitkälle hän ei pääse. »Ne veivät hänet mukanaan», baarimestari kertoo. »Näimme sen.»⁷

Regine aloittaa etsinnät heti. Hän kulkee kapakasta toiseen, koska on kuullut, että jokaisella komennuskunnalla on oma epävirallinen päämajansa jossain näistä hämäristä luolista. Keskustassa niitä on paljon, hän saa etsiä neulaa heinäsuovasta, mutta muutaakaan hän ei keksi. Hauskannäköisenä, tyylikkäästi puettuna ja pelkoaan näyttämättä hän kysyy aina asiallisesti ja kohteliaasti: »Oletteko te tai teidän komennuskuntanne pidättäneet Harro Schulze-Boysenin?» Ne joilta hän kysyy, näistä osa humalassa, vastaavat hänelle kautta linjan kursailematta. Punertavan vaalea Regine on tyyppiä, joka miellyttää miehiä, ja siksi he yrittävät tehdä häneen vaikutuksen käyttäytymällä kunnolla.

Vihdoinkin, huhtikuun 30. päivän iltana, neljä päivää Harron pidätyksen jälkeen, hän yhyttää SS:n piiristä III nuoren miehen, joka vahvistaa hänelle: Kyllä vain, se on meillä. Myös Harron

olinpaikan mies kertoo. Regina lähtee niiltä sijoiltaan matkaan, joskaan ei Spandauer Bockiin vaan kohti kasvitieteellistä puutarhaa, koska tietää Harron sedän, oikeusneuvos Dr. Werner Schulzen asuvan niillä kulmilla. Tarkkaa osoitetta hän ei tiedä, mutta pystyy puhelinluettelon avulla minimoimaan mahdollisuudet ja löytää vihdoin ja viimein oikean talon kolmelta aamuyöllä, kun linja-autot ovat ajat sitten lakanneet liikennöimästä. Hän kertoo perheelle kaiken, mitä on saanut selville, koska uskoo sillä olevan paremmat mahdollisuudet vaikuttaa Harron vapauttamiseen kuin hänellä itsellään.

Kun Harron vanhemmat, jotka asuvat Ruhrin teollisuusalueella lännessä, saavat kuulla poikansa katoamisesta, lähtee hänen äitinsä, Marie Luise, syntymänimeltään Boysen, »vahva nainen, vaikka pieni onkin», kuten Regine myöhemmin kuvaillee, heti NSDAP:n (Saksan kansallissosialistisen puolueen) Duisburgin päämajaan, missä hän kirjoittaa ei vain omansa vaan myös miehensä nimen puolueen jäsenluetteloon. Hän on vakuuttunut siitä, että hänellä on paremmat mahdollisuudet nähdä poikansa elävänä, jos hänellä on puolueimerkki.⁸ Kauhukseen hän saa kuulla, että se niin sanottu namu lähetetään hänelle vasta parin viikon kuluttua. Mutta hän ei luovuta, vaan kertoo kiihtyneesti olleensa jo pitkään Saksan siirtomaaseuran naisliiton (*Der Frauenbund der Deutschen Kolonialgesellschaft*) puheenjohtaja (»Mikä piti paikkansa!») Duisburgissa ja näin ollen tietenkin jo kauan puoluejäsen (»Mikä ei pitänyt paikkaansa!»). Hänellä on muka sinä iltana jokin siirtomaatilaisuus, jossa on pidettävä julkinen puhe (»Mikä ei pitänyt paikkaansa!»), eikä hän haluaisi tehdä sitä ilman puolueimerkkiä.⁹ Tämä röyhkeys kantaa hedelmää: hän saa puolueimerkin puheista poiketen siinä paikassa ja kiinnittää sen maansävyisen jakkupukunsa rinnukseen, panee päähänsä yksinkertaisen hatun ja matkustaa heti seuraavalla

junalla läpi yön, saapuu aamunkoitossa Berliiniin, missä hänen lankonsa noutaa hänet asemalta. Kun tämä on kertonut hänelle Regine Schüttistä ja tämän antamasta tiedosta, missä yksikössä Harroa pidetään vankina, Marie Luise ajaa Potsdamer Straßelle, »Potsdamer Platzin ja Potsdamin sillan väliin vasemmalle puolelle, kun tullaan Potsdamer Platzin suunnasta».¹⁰ Siellä hänen katseensa osuu ensimmäiseksi kylttiin »Laivastoupseerien liitto». Hän astuu sen enempiä miettimättä sisään, koska tuntee miehensä Erich Edgarin kautta joitakin merivoimien upseereita ja toivoo siltä suunnalta mahdollista lisätukea. Siellä hän tapaakin kaksi kapteenia, molemmilla namu rintapielessä. Kun he kuulevat Harron pidätyksestä, he sanovat yhteen ääneen, että jos poika on SS:n käsissä, äiti voi heittää huolensa, Harrolta ei taitettaisi hiuskarvaakaan. SS ei kuulemma ole SA, joskaan ensimmäisestä ei tiedetä paljon, mutta se luokitellaan pikemminkin harmittomaksi.

Hitusen huojentuneena Marie Luise saapuu SS-piirin tiloihin. Kaksi miestä istuu pöydän ääressä. »Missä minun poikani, Harro Schulze-Boysen, on?» Hän huomaa miesten vilkaisevan toisiaan. »Mistä me sen tietäisimme», vastaa toinen heistä. Sillä hetkellä toinen merivoimien kapteeneista astuu ovesta ja sanoo olevansa pahoillaan, kun ei ollut auttanut häntä, vaikka hän oli tullut varta vasten aina Duisburgista asti. Hän kertoo juuri koputtaneensa Henzen, apupoliisiryhmän päällikön ovea kerrosta ylempänä. Henze suostui kuulemma vastaanottamaan Marie Luisen, hänen piti vain kertoa asiansa lyhyesti, aikaa oli vähän.

Harron äiti nousee hermostuneena portaita ylös. Hän tietää, että hänen on nyt hillittävä mielensä: esiinnyttävä itsevarmasti tässä uudessa järjestelmässä, jota on niin vaikea ymmärtää. Siksi on tärkeää, ettei niele purematta ihan mitä vain, ettei anna säiky-tellä itseään. Hän löytää oikean oven, ja hänet päästetään sisään.

»Teidän poikanne tekstit eivät noudata puoluelinjaa», näillä sanoilla hänet ottaa vastaan Henze, jolla on Hitler-viikset nenänsä alla.

»Poikani on idealisti», hän vastaa, »vasta 23-vuotias eikä tietenkään vielä kypsä. Lupaani pitää hänet erossa politiikasta.» Hän lausuu nämä sanat suurella vakaumuksella, koska on todellakin sitä mieltä, että Harro tuppaa välillä liioittelemaan kansallisvallankumouksellisilla mielipiteillään. »Jos hänelle on annettu selkäs sauna», hän jatkaa, koska osaa kuvitella, etteivät natsit kohtele vastustajiaan kovin hellävaraisesti, »se ei ole niin vaarallista. Niin nuori mies kestää sen kyllä.»¹¹

»Niin, aika kovakouraisesti ne ovat häntä kai kohdelleet», Henze mumisee viiksiinsä. Marie Luise vaistoa, että jokin estää miestä vapauttamasta Harroa, vaikka hän mielellään auttaisiikin puolue-toveria.

»Annan teille vielä toisen lupauksen», hän siis ehdottaa: »Vien hänet pois Berliinistä.»

Kun Henze sitten lupaa kuljetuttaa Harron sinä iltana Marie Luisen langon asunnolle kasvitieteellisen puutarhan laidalla, tämä palaa sinne ja alkaa odottaa. Mutta poikaa ei kuulu, ei illalla sen enempää kuin yön kuluessakaan. Aamulla hän soittaa Potsdamer Straßelle, mutta Henzen läsnäolo kiistetään. Kun Marie Luise vihdoinkin saa puhelimeen hänen sijaisensa, tämä toteaa, ettei Harron vapauttaminen tule kysymykseenkään. Nyt on tapahtunut pahoja rikoksia.

»Mutta eihän hän ole vankina voinut tehdä mitään niin paha!» äiti huutaa epätoivoisena puhelimeen.